

העתק מסמך זה נמסר לידי בני גבירצמן במוזיאון השואה בווינגטון, במסגרת ביקורו שם בחודש מרץ 2007. המקור כתוב ברוסית בכתב יד.

כתב אשמה נגד הפשיסטים בעיר קובל (הנאצים ועוזריהם)

תרגום: רחל בלינר (ילידת אודיסה-אוקראינה)

כתב אשמה #1

כתב אשמה זה חבר נכתב ע"י הועדה המורכבת מ-5 נציגי ארגונים שונים:

- מוועד המפלגה של העיר קובל- חבר לבשצ'נקו, יוסף קונסטנטינוביץ',
- ממועצת העירייה, חבר דובינצקי, פדור פדורוביץ',
- מתושבי העיר, בוגצ'ב, אלכסנדר ולדימירוביץ',
- מהצבא האדום, סרן סולב, וסילי גריגוריביץ' ורב-סרן, קראולוב, איגנטי גריגוריביץ'.

המסמך הזה נכתב בתאריך 22 ביוני 1944. הוא מתאר את פעולות הזוועה, האכזריות וההרס שנעשו ע"י הבריונים הפשיסטיים הן בקרב הצבא והן בקרב האזרחים, ע"י אלו שקראו לעצמם שלטון בעיר קובל, מחודש יוני 1941 עד חודש יולי 1944. חיות רעות אלו ביצעו פשעים קשים ביותר בזמן שהם שלטו בעיר. הם רצחו ילדים, נשים וזקנים, הרסו בתי-חרושת, מבני ציבור, בתי חולים ובתי מגורים של תושבי קובל. הם עשו את זה בדם קר ובנוקמנות שכל כך אופיינית להם ולהם בלבד. בראש החבורה הזו עמדו אלו שקראו לעצמם השלטון בעיר קובל: ראש המשטרה בשם מונטק'ים (מנטי), ראש גסטאפו בשם קספר (קסנר), ראש העירייה בשם פירוג'וב ואחד שהחליף אותו, בשם ליסניצקי אלכסנדר ואחרים. וכאן מתוארים מעשי זוועה, רצח, הרס ושוד שביצעה החבורה הזאת בתושבי העיר קובל.

1. מצב העיר לפני הכיבוש הזמני ע"י הנאצים.

לפני שנת 1941 בעיר התגוררו כ- 52000 תושבים, מהם כ- 20000 עובדים. היו שם 5000 מבני מגורים, רובם עשויים מלבנים, כלומר בנויים עץ ומרופדים בלבנים. משקים פרטיים החזיקו עד 4000 ראשי בקר וסוסים, גני פרי השתרעו על שטח של 150 הקטר, היו עשרות בתי חרושת, היו בתי ספר ומרכזי תרבות ובנוסף: צומת רכבות שכלל 11 ענפי מסילה ששימשו להובלת מטענים ולרכבות נוסעים. תחנת כוח גלילית שסיפקה חשמל לכל בתי החרושת, תחנת רכבת, בתי מגורים, 7 בתי ספר ל- 350 תלמידים, אולם בית תרבות ל-350 מקומות. אולם תחנת רכבת יכול היה להכיל עד 2000 נוסעים וכלל גם מסעדה. מוסך לקטרים שפעל לתיקון ושיפוץ של בממוצע 12 קטרים ביום, מוסך לקרונות שהיה מסוגל לתקן ולשפץ בממוצע עד 40 קרונות ביום. בשנת 1941 נבנתה שכונת עובדים של 12 (גושי) בתים. בסך הכל פעלו לצורכי צומת הרכבות עד 15000 איש. בקובל היו דואר ומברקה, בית חרושת לעיבוד עורות, בית חרושת לייצור רהיטים, שני בתי חרושת לייצור לבנים, בית חרושת לבירה ובית חרושת לשתייה קלה. בסך-הכל כל בתי החרושת האלו ייצרו סחורות בהיקף שהגיע לסכום חודשי של 2000000 רובלים. עוד היו בעיר: 4 טחנות גדולות שעיבדו עד 164 טון חיטה ביום, ממגורה מכנית, 2 בתי חולים של 300 מיטות, קופת חולים לילדים, ספרייה ל- 25000 ספרים, בית קולנוע עם 1000 מקומות. 3 בתי ספר תיכון עמדו לרשות האוכלוסייה הדוברת שפות שונות: פולנית, אוקראינית ויידיש. עוד פעלו בעיר 11 בתי ספר יסודיים ובכל בית ספר למדו כ- 500 תלמידים. תושבי העיר נהנו מ- 20 חנויות שונות, ביניהן 3 חנויות מזון גדולות, 9 מסעדות. לצרכי דת עמדו כנסייה רוסית אורתודוקסית, כנסייה פולנית ובית כנסת.

2. מה נשאר בעיר לאחר גירוש הצבא הנאצי ע"י הצבא האדום:

פוצצו את כל צומת הרכבות כולל 11 ענפי המסילה, תחנת הכח, שני מוסכים, בית חולים, קופת חולים לילדים, כל בתי הספר, דואר ומברקה, בית תרבות, שני בתי קולנוע, ספרייה, ממגורה, מסעדות, כנסיות ושכונת העובדים. כל אלו לא ניתנים לשיקום, אפשר רק לבנות אותם מחדש. בית קולנוע אחד ובית ספר אחד עוד אפשר לשקם, אבל נדרשת השקעה גדולה. כל ההריסות ממוקשות ובאותה מידה גם החובות ומדרכות. כתוצאה מכך התפוצצו 30 ילדים ונשים בתקופה מה-1 ליולי ועד 22 ליולי (1944).

האויב חיסל כמעט את כל גני הפרי וגני הירק בעיר, שדד את תושבי קובל, לקח מהם דברי ערך, נעליים, בגדים ובקר ממי שהיה לו. וכך קרה שהעיר קובל, אשר לפני המלחמה היתה כמו גן פורח, הפכה לשדה מוקשים ריק מאדם.

3. מה קרה לתושבי העיר?

כפי שנאמר, התגוררו בקובל לפני המלחמה 52,000 תושבים, נכון ליולי 39. עכשיו חזרו ונרשמו במועצת העירייה עד 4,000 איש. איפה יתר התושבים? הועדה קבעה ש-35,000 תושבים הומתו בירי והיתר נשלחו לעבודת כפייה לגרמניה. בנוסף לכך הומתו בירי עד 11,000 חיילים שבויים מהצבא האדום. אנשי הוועדה מצאו 9 בורות מלאים בגוויות אזרחים ועוד 60 בורות עם גוויות חיילי הצבא האדום. אנשי הוועדה פתחו את הבורות כדי לבדוק את העובדות. בפתחת הבורות מס' 1-2-3 הנמצאים במכתש חול צפון-מזרחית לקובל (בכוכה), מצאו אנשי הוועדה גוויות נשים, זקנים, וילדים שטרם נרקבו.

אנשי הוועדה: אנו הערכנו שבור מס' 1 (מידותיו 40X10X4 מטר) מכיל לא פחות מ-9,000 גוויות נשים וילדים, כולם ערומים. נראים לעין חורים מכדורי ירי שחדרו דרך עורפם ויצאו דרך הפה או מצדי האף. אנו צפינו במראות שוברי לב. ראינו אישה בוגרת המחבכת ילד קטן וגם הוא מקיף בידי הקטנות שלו את צווארה. היתה הבעת חרדה על פניה. אפילו ניתן היה להבחין במטפחות של בחורות. הכל נשמר טוב בגלל מצב האדמה החולית והיבשה ובשל עומק הבורות.

בבור מס' 3 (מידותיו: 35X3.5X4 מטר), כמו בבור מס' 1, נמצאו גוויות נשים וילדים בלבד. גם הן נשמרו טוב, וזה איפשר להסביר את נסיבות מותם של אנשים אלו. ישנם כאלו שלא נמצאו בהם סימנים של כדורי ירי. כנראה נכונות עדויות האנשים שהעידו שחלק מהקורבנות הומתו באמצעות מכות חשמל.

לבורות מס' 2 ו-4 היו אותן המידות כשל בור מס' 1, אלא שכמות הגוויות בו גדולה מאוד, והוא סתום עד הפתח. בפתח הבור ראינו ראשים וידיים נפרדים במצב של ריקבון מתקדם, כך שכמות הגוויות בבור זה נקבעה בערך. נעזרנו, בין היתר, גם בעדויות של עדי ראייה שספרו על צעקות של ירויים. למסמך זה מצורפות תמונות ועדויות בכתב (שאינו בידנו).

חוץ מבורות מס' 1,2,3,4 אנשי הוועדה מצאו בורות נוספים, והם באזור 250 מ' צפונה מהבסיס הצבאי. ישנם כאן 3 בורות. כל אחד בגודל 15X20 מ'. ע"פ עדי ראייה, כאן היו מעמידים אנשים לאורכו של הבור, אך צלילי היריות לא נשמעו. יכול להיות שגם במקרה הזה השתמשו הפשיסטים בחשמל. בסך הכל בבורות אלו נקבעה כמות גוויות כ-10,000. לא רחוק מהבורות האלה נמצאים גם קברים של חיילים שבויים. ישנם 60 קברים כאלה והמידות שלהם מ-4X3 מטר. לפי הערכתם של עדי ראייה נרצחו קרוב ל-11,000 חיילים שבויים, (עדויות בכתב של התושבים מצורפות).

בנוסף לכך הפשיסטים רצחו אנשים נוספים לפני שעזבו את העיר. הם רצחו אותם בקבוצות של 100-150 איש באזור בית העלמין הקתולי, ושם קבורות יותר מ-2,000 גוויות.

בקובל חוסלה האינטליגנציה כולה, או כמעט כולה (הכוונה מן הסתם ליהודים). הוועדה קבעה שנרצחו בירי החברים הבאים: שץ, ורבה, אפשטיין, המהנדסים כץ, ברונסקי, האגרונום ברדון ועוד.

אנשי גסטאפו ומשטרה השתמשו בשיטה הבאה: הם נכנסו לבתים של תושבים במפתיע, ציוו עליהם לאסוף דברי ערך ולצאת לדרך. למעשה, הם לקחו אותם למוות בבור חול או מקום אחר. כך נרצחה משפחת מטסוב, זקנה בת 80, זקן בן 70, בנם בן 35 וכלתם סוניה בת 33 יחד עם בנם הקטן בבה שמלאו לו רק 10 שנים. אפשר היה להזכיר עוד שמות של עשרות ומאות משפחות שהושמדו, אך אנו נצמצם הרשימה לאלו שהוכנסו למסמך זה.

לצורך חפירת הבורות וסגירתם לאחר המעשה, בחרו הפאשיסטים בקבוצת גברים שהיו נידונים למוות גם הם והשתמשו בהם כקברנים. אחרי סיום עבודתם הנוראית, נרצחו גם הם.

מספרת גברת פרוסיה אלקסיוב מחווה (שם החווה לא ברור) שלידי קובל:

"יום אחד כשעמדתי ליד הבקתה שלי, ראיתי שני גברים הולכים בדרך כשהם לבושים חולצות עם כתמי דם. ביקשתי מאחי (עכשיו הוא בצבא האדום) להביא אותם אלינו, וכך הוא עשה. הוא הכניס אותם הביתה, ואז כבר הייתי בטוחה שבאמת זה דם על חולצותיהם. אני לא הכרתי את הגברים, אבל אחי אמר לי שאחד מהם מוכר לו, היות והבחור לפני המלחמה עבד כצבע בקובל. וכך הם ישבו אצלנו ואכלו והצבע סיפר לנו סיפור מצמרר: "אנחנו" הוא סיפר, "היינו קברנים במכתש החול (בורות 1,2,3,4) ולשם היו מובלים תושבי קובל בקרונות ובמכוניות. הכריחו אותם להתפשט, אספו את דברי הערך שלהם ואחר כך ירו בהם. כמו עיני ראיתי איך ירו למוות במשפחתי כולה, באשתי ובשני ילדי הקטנים. הם בכו וצעקו "אבא, אבא'לה, לא עשינו שום דבר רע, למה הורגים אותנו?".

אני לא יכולתי לומר מילה, אבל ידעתי שגורלם יהיה כגורלי. וזה מה שקרה: אחרי שהפאשיסטים הרגו את הקבוצה האחרונה, ואנו 40 קברנים מילאנו את הבור באדמה, שמענו שהפאשיסטים מדברים ביניהם. אני מבין את השפה שלהם. הם דיברו על התוכניות שלהם לגבינו. עוד לא הספקנו להחליף מילה כשמענו פקודה "להתפשט". פשטנו את

הבגדים ונעמדנו לאורך הבור. כששמענו ירי נפלנו לתוך הבור. מבפנים שמענו איך אחד מהמרצחים ציווה לשני לבדוק האם מישוהו נשאר בחיים ולחסל אותו. אבל הם (הרוצחים) כולם כבר היו שיכורים וזה שקיבל פקודה אמר: "אין צורך הם כבר התפגרו".
 כאשר הם עזבו התחיל להחשיך. אני הרגשתי את עצמי ללא פגע והתחלתי לחול מתחת לגוויות. ראיתי שעוד אחד זוחל וכך אנחנו נשארנו בחיים והגענו אליכם.
 (העדה, גברת פרוסיה, ממשיכה:) "האח שלי המליץ להם להימלט לפרטיזנים. הם הלכו לכיוון חוות ורבוֹבסקה ומה קרה להם לאחר מכן אני לא יודעת".

הוועדה מצרפת לכתב אשמה זה את התמונות של הריסות מבנים והכנסייה הפולנית וגם גוויות של קורבנות. חתומים חברי הוועדה:

- א. רב-סרן /קאראצ'ב/
- ב. סרן /גולויקיאן/
- ג. מזכיר וועד מפלגתי עירוני /לבצנקו/
- ד. יו"ר מועצה עירונית /דובינצקי/
- ה. נציג אזרחי עירוני /בובאצ'וב/

המועצה העירונית מאשרת מסמך זה.

כתב אשמה #2

כתב אשמה מס' 2 חוזר ומסכם את הכתוב בכתב אשמה מס' 1 ומוסיף לכתב אשמה מס' 1 שמות הידועים כאזרחים שנרצחו ע"י הנאצים.

מרחוב ברסטקאיה (בריסקה)

- גופיק ז'ליק
- משפ' שווריץ (6 אנשים)
- משפ' מלמד (5 אנשים)
- משפ' מלמד-בוריאק (7 אנשים)
- משפ' באליי שלמה (7 אנשים)
- משפ' דוניץ מוטל (6 אנשים)
- באכובר מוטל, חיים, ריילה, דורציה
- משפ' גוטמן (5 אנשים)
- משפ' מיאטוס (5 אנשים)
- משפחת טויביץ' (8 אנשים)
- משפ' ז'נקב (9 אנשים)
- משפ' מלניצר ג. (5 אנשים)
- באכובר שמיליק, אברום, יוסף.
- משפ' מלניצר שנו (8 אנשים)
- משפ' הינוך מושקו (6 אנשים)
- משפ' גידר שלמקו (3 אנשים) משפ' גויטא חיים (6 אנשים)
- משפ' גאפפוס (5 אנשים)
- משפ' ארליך חיים (4 אנשים)
- משפ' ארליך שלמק (5 אנשים)
- משפ' סגף גרשקו (7 אנשים)
- משפ' קרוינר שלמה (4 אנשים)

רחוב ע"ש לנין (לשעבר וורשבסקה+לוצקה)

- ארליך
- אוסיצ'ר
- קרטופל יענקל, יוסף
- וויסבט

מהרחוב ע"ש גורקי

- אפלבאום מוריק-לייזר
- שניידר וובק-אברהם
- מנדלבאום שויליק
- מוריק פן
- פוגץ יענקל
- פוגץ יוסף
- פוגץ ברקוובץ' ברקו

רחוב גורקה

- פוגץ' לייבה, חניה, אלה, שורה, חיים,
- שמעון, הרשקו, חניה, פרידה
- ז'ינדר מורדקו
- סיגל דוד, יענקל, מישקה, שורה,
- הרשקו, אלבה, צלוטיה

רחוב אוכורוניה

- קדיץ מוטל
- גונצ'ר מרקו
- פלדמן
- שויב
- ברדיאך
- מסקיף
- אטלס
- גיבנט

רחוב ע"ש פאפאנין

- לינדברג
- ברדיאך מוספור
- אופסי אהרון

רחוב קרוטקה

סביפורך
גופיק
ברנשטיין
גולדברג
טננבאום

רחוב וולדמירסקיה

שוורץ
גולדשמיט
פישר מושקו

רחוב מסצ'נסקיה

דונץ הרשקו

רחוב קומסומוולסקיה

משפ' אופיץ מושקו (4 אנשים)
משפ' לשפר (3 אנשים)
משפ' שיינטופ שרול (3 אנשים)

קוטלר

רויזן

רובינשטיין

משפ' קדיץ פרוים (8 אנשים)

משפ' גרודנר (6 אנשים)

משפ' גלון מושקו (8 אנשים)

רחוב לנין (המשך)

משפ' גרינבלט בולקו (8 אנשים)

משפ' זיסקינד (8 אנשים)

משפ' ליברמן (6 אנשים)

משפ' צוקרמן (6 אנשים)

משפ' אפשטיין (4 אנשים)

משפ' פרדליס (4 אנשים)

משפ' בורק (6 אנשים)

משפ' פפטוריץ (6 אנשים)

משפ' מיטניק (4 אנשים)

רחוב שבצ'נקו (יורידיקה)

משפ' ארליך (2 אנשים)

משפ' בירנבאום (5 אנשים)

משפ' רויט (3 אנשים)

משפ' ברודר יענקל (5 אנשים)

משפ' בלוסוקנסקי (3 אנשים)

(הערה: שמות רוב הרחובות הוחלפו עם השלטון הרוסי 4-1939 ואילך)

חתימות:

לבצ'נקו (-)

סומצ'נסקי (-)

מילש (-)

מלשבסקי (-)

מאשרת המועצה העירונית של העיר קובל

(חתימות וחותמת)

יו"ר (-)

מזכיר (-)

חקירה מס' 1:

מרץ 4, 1945, עיר: קובל

סגן קטגור של העיר קובל: בורודבקו

עד ראיה: סוצ'ינסקי, סרגי סידורוביץ,

שנת לידה 1908, לאום- אוקראיני, יליד קובל, השכלה תיכונית,

מקצוע- מורה, רווק.

עדות:

ידוע לי שבשנת 1943 נרצחו כ- 18000 יהודים מגטו 1 וגטו 2 והרכוש שלהם נשדד ונשלח לגרמניה. בקשר לחיילי הצבא האדום השבויים ידוע לי שהיה מחנה ריכוז צפונית-מערבית לקובל ובו כ-20000 חיילים, מהם מתו מרעב כ-8000 איש וכ-12000 נרצחו. עוד אני יודע שליד מקום מגורי היה בית ובו רוכזו האנשים הצעירים לצורך עבודת כפייה בגרמניה.

חקירה מס' 2:

מרץ 4, 1945, עיר: קובל
סגן קטגור: בורדבוקו.
עד ראיה: אברמבצ'וק. שנת לידה: 1933
לאום: אוקריאני, יליד כפר קומרובו, נפת סידקין, תושב קובל, נשוי, איכר.

עדות:

ביתי נמצא לא רחוק מבית הקברות היהודי. ידוע לי שבשנת 1943 במשך 4 ימים רצופים, גרמנים היו מביאים יהודים לבית הקברות לצורך חפירת בורות. אני ראיתי את זה כמו עיני. עוד ראיתי שב-4 ימים אלו הגרמנים היו מביאים את היהודים לבורות המוכנים. אני לא יודע מה עשו בהם, את זה לא ראיתי, אבל אני בטוח שלא החזירו אותם. מדובר על 5 משאיות, בכל משאית 20 איש. בסה"כ 100 איש.
עוד ידוע לי שלבית הקברות על יד בכוב (בכובה) נשלחו כ-10,000 יהודים.

חקירה מס' 3:

מרץ 4, עיר: קובל
קטגור: בניץ.
עד ראיה: מלינובסקי, שנת לידה: 1904, תושב קובל, נשוי, פועל.

עדות:

בזמן הכיבוש הנאצי אני לא עזבתי את קובל. ידוע לי שלפני המלחמה היו בעיר 50,000 תושבים. בתחילת שנת 1944, לפי רישומים רשמיים של השלטון הנאצי בעיר, כ-12,000 איש נלקחו בכפיה מקובל עם מזוודות יד בלבד. הרכוש שלהם נשדד ונלקח לגרמניה. בחודש יולי 1942 התחילו להסיל את היהודים בנסיבות הבאות: את יהודי קובל הכניסו לשני גטאות כ-9000 איש בכל גטו. בחודשים יולי ויני, יהודים מגטו אחד שבעיר העתיקה, ברחוב ולדימירסקייה, נלקחו ונרצחו במחצבת חול על יד כפר בכוב. וכך גם עשו ליהודים מהגטו השני, אבל רצחו אותם בבית הקברות שברחוב ולדימירסקייה. נרצחו גם כ-11000 חיילים שבויים ממחנה מס' 301.
אני גר לא הרחק מבית הקברות הקתולי הישן ויכולתי לראות איך מביאים אנשים חפים מפשע ואסירי בית הסוהר. לאותו בית הקברות היו מביאים גם גויות ואותן קברו שם. בסה"כ נקברו שם יותר מ-2000 גברים נשים וילדים. אשמים במעשי רצח בקובל: קומיסר קסנר, ראש המשטרה מנטאיל (מאנטיי), ראש הז'נדרמריה רפפ (ראפ), בעל חברת הבניה "שילר" ונאצי אחד בשם מילר. מנטאיל, שם כינויו היה מנטל, הרג כמו ידיו עשרות אנשים שפגש ברחוב. כך הוא הרג את אנטולי ג'רנובסקי, את הכומר יליוק (איליוק) ואחרים (ששמותיהם לא ידועים לי).

חקירה מס' 4:

מרץ 4, 1945 עיר: קובל
קטגור: בגון. עד ראיה: אולקסוק, ארטם אוליאנוביץ'.
שנת: 1893
העד מאשר את העדות הקודמת.

חקירה מס' 5:

מרץ 24, 1945, קובל.
עד ראיה: יבסוק פטר דמיטריביץ',
שנת לידה: 1899,
לאום: אוקריני, יליד קובל, איכר.
השכלה: 3 שנות לימודים בבי"ס.

עדות:

בשנת 1941 במשך חודשיים וחצי הייתי מוביל גוויות של נרצחים ממחנה (שבויים) מס' 301 לבית הקברות שעל יד המחנה הצבאי. בשנת 1943 ראיתי איך ברחוב ברסטקיה (בריסקה) הוציאו מהקרונות כ-150 איש והובילו אותם לכיוון בית הקברות. לא ראיתי מה עשו בהם, אך למחרת הובלתי את בגדיהם לחיטוי. לצורך הובלת הגוויות השתמשו בעגלות, על כל עגלה הניחו 8 גוויות וכך הובילו כ-150-200 גוויות בממוצע ביום.

חקירה מס' 6:

ינואר 25, 1945

קטגור: בגון.

עד ראיה: מלינובסקיה מרינה רומנובנה,

שנת לידה: 1909, אוקראינית, תושבת קובל,

כתובת: רח' גורקי מס' 7.

עדות:

בזמן המלחמה גרתי בקובל כל הזמן. ראיתי איך באותו יום בו הגרמנים כבשו את קובל ונכנסו אליה, קצין גרמני ירה והרג את אחד מתושבי קובל. הוא ירה בו באקדחו. בסוף 1942 כל יהודי קובל הוכנסו לשני גטאות לפי פקודה של השלטון הנאצי בעיר. גטו אחד היה ממוקם ברח' נובה קולסובה (קוליובה) ובו ריכזו את האנשים שהיו מסוגלים לעבוד ושלחו אותם לכל מיני עבודות. גטו שני היה ממוקם במרכז העיר (העתיקה) על יד השוק העירוני, ובו החזיקו את האנשים שלא היו מסוגלים לעבוד. בחודש יוני שנת 1942, את התאריך המדויק אינני זוכרת, אבל במו עיני ראיתי איך בשעת 4 לפנות בוקר התחילו לירות ביהודים מגטו שברחוב (שם הרחוב לא ברור). ירו בהם מכל הכיוונים ממקלעים ואחר כך שמו את הגוויות על משאיות והובילו אותם לבית קברות יהודי שברחוב ולדמיריסקייה. במשך חודש אוגוסט העבירו את כל היהודים מגטו אחד לגטו שניים שעל יד השוק (בעיר העתיקה). בסיומה של ההעברה התחילו לחסל את היהודים של הגטו השני. ידוע לי שמ-16,000 יהודים שהיו בקובל לפני המלחמה כמעט כולם נרצחו. לראש המשטרה בקובל מאנטל היתה יד חופשית להריגת אנשים. הוא יכול היה לירות באנשים על פי רצונו.

חקירה מס' 7:

ינואר 25, שנת 1945

קטגור: בורודברו.

עד ראיה: גבירצמן שרה חמובנה,

שנת לידה: 1921. יהודיה,

לידת כפר (שם לא ברור), מחוז לובלינסקי, נפת זמוטסקי.

עדות:

בשנת 1941 הגעתי לקובל מהעיר לבוב. ב-3 לחודש ספטמבר הגרמנים ארגנו מצוד אחר יהודי קובל. זה היה כבר בפעם השלישית. הם לכדו כ-1000 איש (גברים, נשים וילדים). אני לא יודעת לאן לקחו אותם. בחודש אוקטובר יצאה פקודה ולפיה כל הגברים נדרשו להסיר את כובעיהם בפני הגרמנים שפגשו ברחוב. ואחד שהעז לא לעשות זאת קיבל מכות רצח עד זוב-דם. גרמנים צעירים מהיטלר-יונד עקבו אחרי זה (ביצוע ההוראה). בסוף אוקטובר הביאו לקובל 11000 חיילים שבויים מהצבא האדום, שמו אותם במחנה ריכוז שברחוב ברסקייה (רח' בריסקה), גידרו את המחנה ואסרו על אנשים להתקרב אליו. את השבויים שלחו לעבודות פיזיות קשות ביותר. הרבה מהם מתו מקור, רעב ודיזנטריה. אלו שניצלו אך לא יכלו לעמוד על רגליהם ולעבוד פשוט הומתו בקת הרובה. הגרוע מכולם היה מפקח אחד בשם ברט. לאנשי קובל אסור היה לעזור לשבויים בצורה כלשהי. נערה אחת נתנה לחייל גוש לחם ושומר אחד ראה זאת והרג את הנערה במקום. כמות השבויים קטנה מיום ליום. בחודש דצמבר במחנה החלה מגיפת טיפוס וממנה מתו אנשים רבים.

באביב 1942 חיסלו את אלו שנשארו בחיים. כך ירד מהמפה מחנה (שבויים) מס' 301. ב-13 למאי הקימו הגרמנים ליהודי קובל שני גטאות, ראשון (באזור ה"חולות")- ברחובות נובה קולסובה (קוליובה), ז'רומסקי וחלקם מרחובות: פרץ (פרצ'ה), ליסטופדובה, פילסודסקי (רחוב לא מוזהה), וונקביץ' (כנראה סנקביצ'ה). גטו שני הקימו בעיר העתיקה ברחובות:

ברסצקיה (בריסקה), ולדמירסקיה, קורוטקיה (קרוטקה), ועוד כמה רחובות קטנים. בגטו הראשון הכניסו את האנשים שיכלו לעבוד, ובגטו השני את אלו שלא היו מסוגלים לעבוד. למקום העבודה היו מגיעים בקבוצות ועל כל קבוצה שמר "טרופן-פיהרר".

את גטו מס' 1 גידרו בגדר עשויה מקרשים בגובה 1.8 מטר מחודדים בקצה העליון. מעל הקרשים שמו עוד שתי שורות של תיל דוקרני. אם מישהו יצא מהגטו ללא ליווי, גרמנים הרגו אותו בו-במקום. כך נרצחה גברת ארמרניק יחד עם הבת שלה.

המצב הזה נמשך עד ל-2 ליולי. ב-2 ליולי יצא מסמך שהכריז על צמצום בכח-אדם. התחילו להעביר את הילדים של גטו 1 (גטו ה"חולות") אל גטו 2 (הגטו בעיר העתיקה), אל הזקנים. גם אותי שחררו מעבודה, ואני יחד עם המשפחה שלי הינו חייבים לעבור לגטו 2.

כל עוד אחיה לא אשכח את אותו הערב. 1500 אנשים עם החפצים שלהם גורשו מהגטו ה-1 במשך ערב אחד. כולנו היינו בטוחים שהמוות שלנו לא רחוק. גרמנים עמדו ברחובות, צחקו והתלוצצו. קרוב לשעה 11 בערב בגטו ה-2 כבר היו כ-9000 אנשים, כולם עייפים עד מוות, סחוטים. נפלנו לשינה עם הבגדים. בשעה 2 בלילה שמענו צלילי מנועים של משאיות. אני קפצתי החוצה וראיתי את אנשי המשטרה בכל מקום: ברחוב לנין (ורשבסקה) - שרשרת של משטרה אוקראינית, בצד של הנהר ומסביב לגטו-אנשי גסטאפו (הכוונה כנראה לאנשי S.S) וז'נדרמריה, גם בפנים הגטו היו הרבה אנשי גסטאפו, שהוציאו את האנשים מהבתים שלהם והעמידו אותם ברחוב. אסור היה לקחת שום דבר עמנו, רק קצת אוכל. אני שמעתי שמוליכים אותנו ישר למוות ולא לקחתי כלום. התחלתי לצלוח את הנהר בשחייה ועמי עוד שני אנשים. ירו בנו והרגו את אותם שני אנשים ואני חזרתי. ב-2 ליוני הגרמנים התחילו לחסל את הגטו השני, והפעולה הזאת נמשכה שלושה ימים. בשלושת הימים האלו נרצחו 9000 אנשים, והגוויות שלהם קבורות בבכוב. אנשים שנשארו בחיים לאחר הפעולה הראשונה מצאו את עצמם בתנאים קשים מאוד. אסור היה להביא אוכל לגטו (שלא חוסל) וגם כסף. לגברים גילחו את ראשם ואסרו עליהם לחבוש כובע במטרה שיסבלו ממכת שמש. בערבים ארגנו מצוד, יצרו פאניקה מלאכותית. אנשים שלא הבינו מה שקורה היו קופצים מהמיטות ישר לרחוב, ושם ירו בהם. כך היה עד ל-15 לאוגוסט 1942.

ידוע לי גם שהגרמנים תפסו 150 צוענים, גברים, נשים וילדים, אותם החזיקו במשך שלושה ימים ואחר כך רצחו אותם. היה עוד מחנה ברחוב לימונובסקי (לא ידוע), שם החזיקו כ-1000 אנשים שלא היו מסוגלים לעבוד, החזיקו אותם ללא אוכל ולבסוף רצחו אותם. ידועים במעשי זוועה הם (הנאצים) קסנר, "מנטל" (מאנטי), מילר ורפפ (ראפ).

חקירה מספר 8:

ינואר 23, 1945

סגן קטגור: בורודבוק

עד ראיה: שר בן ציון מוסייביץ,

שנת לידה 1891,

יליד קובל, יהודי, רווק,

מקצוע- פועל.

עדות:

משנת 1941 הגרמנים התחילו לרצוח את האנשים בקבוצות. בתאנה ששולחים אותם לעבודה אספו קבוצות של-100 200 אנשים, הוציאו אותם מחוץ לעיר ורצחו. בהתחלה אספו רק גברים ואחר כך גם נשים. המקרה הזה חזר על עצמו שלוש פעמים. גביצקומיסר היה אז (שם לא ברור). הוא דרש מהאנשים כסף ודברי ערך. בפעם הראשונה דרש מליון וחצי קרובונצים (מטבע מקומי) ואת כל הכסף הגרמני למי שהיה. אחר כך דרש זהב, תכשיטים ומעילי פרווה. אחריו בא קסנר והוא הקים גטו בשנת 1942. באותה שנה בשלטון המקומי היו גם מנטאיל, רפפ ומילר ובהנהלתם נעשה הרג המוני של יהודים. בגטו היו כ-17000 אנשים לפי רישום רשמי. אותם הובילו במשאיות וקרונות למחצבת חול על יד כפר בכוב ולבית הקברות שברחוב ולדמירסקיה. בבית הקברות נקברו בבורות (כמות הבורות הגיעה ל-20) כ-6500 אנשים. ניצלו ממות רק מעטים. אני זוכר כמה שמות של ניצולים והם: לברוב (לברטוב) בבה, קלימצ'וק אברהם עם אחיו ואחותו, בת של ברונשטיין אברהם, סטוק רוזה, מלמד בוריס, פיינשטיין ואחרים, ואני בתוכם. אותי הביאו במשאית לבית קברות שברחוב ולדמירסקיה. דרשו להתפשט עד לעירום והעמידו אותי על יד הבור. הבור היה כבר כמעט מלא עד סופו בגוויות ובאנשים שעדיין היו בחיים. אני שמעתי ירי ממקלע כבד, איבדתי את ההכרה ונפלתי לבור. עברו 12 שעות בערך ואני התאוששתי. כבר היה לילה, הבנתי שלא נפגעתי וזחלתי החוצה מהבור וכך ניצלתי. המזל לא שיחק לחברים שלי ושם בבור הנוראי הזה נשארו גוזניק אברהם, קרופיבניצר שרול, שניידר חיים, פולק יעקב, רוזנשטיין ואחרים.

עדות של גברת אפונסקיה:

ביוני 1941 אני ובעלי קיבלנו חופשה בת חודשיים, שנינו מורים, ונסענו לאוקראינה לבקר אצל חמותי. היה לה בית וגן ביישוב בשם רודקובו, שנמצא 20 ק"מ מהעיר בורושילובגרד. המלחמה תפסה אותנו ברודקובו. בעלי התגייס לצבא האדום ואני נשארת עם חמותי בבית שלה.

רצייתי לחזור למוסקווה, לדירתי, אבל לא קיבלתי אישור כניסה. חוץ מזה, את הגרמנים עצרו על יד עיירה דבלצבו הנמצאת 60 ק"מ מרודקובו ובמשך שנה שלמה קו החזית עבר שם. אנחנו קיווינו שאת הגרמנים יגרשו מהר. אבל לא כך היה. בחודש יולי 1942 כל האזור שלנו, כולל בורושילובגרד, נכנס לכיתור. השתוללה פאניקה, אנשים רצו לעזוב את האזור, אבל רק חלק קטן הצליח להימלט לעורף. בסוף חודש מאי נולדה לי בת, וכך קרה שאני עם תינוקת וחמתי לא הצלחנו להצטרף לאלו שעזבו.

ביוני 1942 התחילה התקפה גרמנית ועל הישוב שלנו ירו בתותחים, וגם הפציצו אותנו מהאוויר כמה פעמים ביום. כאשר השתרר שקט והאנשים החלו לצאת מהמרתפים, הסתבר שהישוב שלנו כבר בידיים של הבעלים החדשים- הגרמנים. במהלך ההתקפה נהרגו ונפצעו הרבה אנשים ובתוכם ילדים.

הגרמנים לא סיפקו לאוכלוסייה כל עזרה רפואית ורבים מתו מפציעה. כך למשל, קליע של פגז נכנס למרתף, בו הסתתרו כמה משפחות. אשה זקנה אחת איבדה את הרגל שלה, אשה צעירה וילדה קטנה נפצעו קשה. הזקנה מתה למחרת היום מאיבוד דם.

השוד של הגרמנים לא ידע גבולות, ברחובות התעופפו נוצות באוויר. חיילים גרמנים הסתובבו ברחובות וירו בעופות, ברווזים, אווזים. אפרוחים קטנים הם הרגו במכות מקל. לנו היו שני תרנגולות, אחת מהן הטילה ביצים ולשנייה היו אפרוחים. שתיהן נעלמו ביום הראשון. נשארו אפרוחים וכאשר גדלו קצת הם נאכלו על ידי הגרמנים. היו לנו בוסתן וגן ירקות מניב. החיילים הכניסו לשם את הסוסים שלהם שאכלו את כל הפירות והירקות. כעבור ימים ספורים לא נשאר לנו דבר.

החיילים גם נכנסו לבתים ולקחו הכל כפי רצונם, כולל מזון. אנשים השתדלו להחביא דברי ערך ומזון, אבל החיילים תמיד מצאו את הכל. פעם אשה אחת החביאה רבע צנצנת של חמאה בחבית עם מלפפונים כבושים. חיילים חיפשו במרתף, מצאו את החבית ובה את החמאה.

למחרת הכריחו את כל התושבים לצאת לרחובות. התהליך היה כזה: חיילים גירשו את האנשים מהבתים לרחובות, אפילו בחורף, עם הילדים, בלי לתת להם להתלבש כמו שצריך, ושם החזיקו אותנו שעות ארוכות. בינתיים הם שדדו בתים. בקיצור, כל הרכוש והחיים של התושבים היו בידיים של החיילים.

הם שדדו רכוש של קולחוזים בלי לספק מזון לאוכלוסייה. כדי להתקיים כל התושבים יצאו לשדות ללקט שיבולים, אחר כך דשו אותם בידיים וטחנו במטחנות יד קטנות. גם פה לא נתנו מנוחה לאנשים. אחרי שאספו את השיבולים הגרמנים ארגנו מצוד והכריחו מהתושבים להיפרד מחצי הכמות.

חלק ניכר של תושבי העיירה נלקח לעבודת כפייה לגרמניה, אחרים נאלצו לעבוד עבור הגרמנים שבמקום. אבל עוד יותר גרוע נעשה כאשר התחילה נסיגת הגרמנים. אנחנו ראינו אותם בנסיגתם ושמחנו שעוד מעט ייכנסו החיילים שלנו. אבל הגרמנים הזהירו אותנו שלא נשמח לפני הזמן, הם לא ישאירו עדים לנסיגה.

בחודש פברואר הצבא האדום נכנס לעיר בורושילובגרד, והחזית הוקמה בעיירה רוקובו האומללה שלנו. הפעם הפצצות והתותחים היו של הצבא האדום. היינו מוכנים לסבול הכל ולחכות לכניסת הצבא האדום לעיירה עצמה. אבל יום אחד בפברואר הגיע אלינו חייל גרמני וצווה עלינו לצאת מיד לדרך.

אני קשרתי על גבי שק עם מזון ומעט בגדים לילדה שלי. לקחתי את הילדה על הידיים ויחד עם חמותי יצאנו לדרך עם עוד אנשים עמנו. בליווי חיילים גרמניים ותחת הפגזות התותחים של הצבא האדום הובילו אותנו לעורף הגרמני. למזלנו הגיע האביב מוקדם באותה שנה וסבלנו פחות מהקור.

יותר לא היה לנו בית משלנו ובשום מקום לא רצו לקבל אותנו מכיוון שהלכנו לעורף הגרמני. כאשר הבנו את המצב החלטנו לנסוע למקום בו היו לנו מכרים או קרובים ולהשתדל להישאר שם. לעיר בשם סטלינו לא נתנו לנו להיכנס, בעיר דנפרופטרובסק לא מצאנו קרובים. ואז נסענו לקובל, שם התגורר אחיה של חמותי כבר 20 שנה.

הגענו לקובל בשלום ומייד ברחנו מקבוצת רוסים שהמשיכו לכיוון גרמניה. מצאנו את אחיה של חמותי והתחננו לפניו שיסדר לנו משהו בקובל, רק שלא יגרשו אותנו לגרמניה. הוא באמת עשה הכל כדי לעזור לנו ובינתיים נשארו בקובל. ובכן, קובל. בקובל אני ראיתי הרבה זוועות.

כבר ביום הראשון שהגענו איבדתי את השיניים הקדמיות שלי. כך זה קרה, בקובל נשארו ארבעתנו: אני, התינוקת שלי, בת 8 חודשים, חמותי ועוד נערה אחת, ששמה ולה, בת 18. הלכנו ברחוב הראשי, ולה ואני סחבנו דברים כבדים וחמותי נשאה בידיה את התינוקת.

חמותי הלכה על המדרכה ואני על הכביש. עבר לידנו איש פולני אחד שנסע בעגלה והציע לנו לשים את הדברים שלנו על העגלה, הוא רצה לעזור. כך עשינו וולה אפילו התיישבה על העגלה. אני הלכתי על הכביש ליד העגלה. לפתע שמענו שמישהו מתקרב אלינו באופנוע מכיוון תחנת הרכבת. זה היה ז'נדרם גרמני במדים הכחולים שלו. אני נבהלתי

והתחלתי לרוץ כדי לפנות לו את הדרך. הגרמני השיג אותנו מהר מאוד, לרגע אחד העיניים שלנו נפגשו. לא אשכח כל חיי את מבטו, המוות בהתגלמותו הסתכל אלי מתוך עיניו. הוא הניף את ידו והכה בי ישר בפנים, בשיניים. נפלתי על העגלה, כולי מלאה בדם והזנדרם המשיך בדרכו. המון פולני טובב אותנו וכולם אמרו לי: "פני, היא בת-מזל!" פני חיבת ללכת לכנסייה ולהודות לאל שלא הרגו אותה היום הוא כבר הרג חמישה אנשים ברחוב וורשבסקיה." אני שאלתי: "אבל למה הוא מכה בי סתם ככה?" "הוא חשב שאת לא רצית לתת לו מקום לעבור", "מי הוא?" שאלתי, "זה מנטל, איך זה שאת לא מכירה את מנטל?" "אני רק עכשיו הגעתי", "אז פני לא יודעת מה עושה מנטל, אבל מהר מאוד היא תדע. הוא ראש המשטרה בקובל".

יותר מאוחר אני הכרתי היטב את מנטל, קובל כולה זוכרת את מנטל עד היום. מנטל נסע באופנוע שלו ברחובות קובל וירה באנשים סתם, לפי רצונו. אז הבנתי, שבאמת יש לי גרעין של מזל, מזל לי ולבת שלי. בבית הסוהר מנטל רצה במו-ידי את העצורים. לילה אחד מנטל התפרץ לאחד הבתים ורצה שם את כל האנשים מכיוון שהוא חשב שביניהם היתה משפחה יהודית שהאנשים הסתירו אותה. כדורי המקלע שלו חדרו דרך הקיר לדירה סמוכה והרגו שם אשה בהיריון, מכל אנשי המשפחה נשאר רק ילד אחד בן חמש. מנטל הביא את הילד אלינו לבית היתומים והשאיר אותו אצלנו. אבל כעבור כמה ימים מנטל חזר וציווה מאחת המטפלות לקחת את הילד וללכת אחריו לבית הסוהר. על יד בית הסוהר הוא עצר, לקח את הילד לידי וירה בו. הנערה המסכנה בכתה כמה ימים. ואיך הוא התעלל בשבויים במחנה הריכוז! כמעט כל לילה שרפו כפרים סביב קובל, ווהלין כולה בערה. ביערות סביב קובל פעלו פרטיזנים. מידי פעם הם חיבלו ברכבות ולאחר מכן הגרמנים שרפו כפרים יחד עם נשים וילדים בתוכם. הפרטיזנים חיפשו אחרי מנטל ופעם אחת נכנסו לעיר, לכל שלושת הדירות שלו, אבל המנוול עצמו לא היה בקובל באותו הלילה.

לא לבדו מנטל פעל בקובל. כמוהו היו ראש העיר גבס והקומיסר קסנר. מספרים שיום אחד ברח המתורגמן של קסנר, אז קסנר יחד עם האנשים שלו נכנסו למחנה הריכוז והרגו מאות אנשים, כמעט את כולם. אבל המחנה לא נשאר ריק לזמן רב, מאוד מהר התמלא שוב. גם הסגן של מנטל לא היה יותר טוב ממנו. עכשיו הגיעו שמועות שהצבא האדום מתקרב והפרטיזנים עוזרים לצבא. הגרמנים הכריזו על פינוי מרצון של אזרחים לעורף הגרמני. היו כאלו שהסכימו, אבל הרוב נשאר. אני וחברי החלטנו להישאר בקובל ובשום פנים לא לזוז, אלא רק במקרה ויכריחו אותנו.

שריפת הכפרים נמשכה והאנשים המעטים שניצלו הגיעו ברגל לעיר, שם הכניסו אותם למחנות ריכוז או לבית הסוהר לצורך חיסול. פעם העצורים ברחו. חיפשו אותם בכל המקומות וירו בבתים וברחובות יומם ולילה. בחודש פברואר 1944 הצבא האדום כיתר את קובל.

אנחנו שמחנו שהגרמנים לא הספיקו לגרש אותנו, קיווינו שעכשיו יכנס הצבא האדום ובשבילנו המלחמה תיגמר. שישה חודשים העיר היתה במצור, והמצב הזה היה הכי מפחיד מכל שקדם לו.

העיר היא קטנה, אין בה מקום להסתתר, במרכז נמצאים גרמנים, בפרברי העיר- הרוסים, הבתים בידיים של הגרמנים, אזרחים הושלכו ממש לרחובות לירי של התותחים. אי אפשר היה למצוא מקום מסתור. אפילו לחפור באדמה לא עזר. האדמה במקום היא בוצית, בעומק של מטר אחד כבר נמצאים מים.

בעיר נשארו כ- 15000 אנשים, כמעט כולם נשים וילדים. כמה פעמים התרחשו קרבות בהשתתפות מטוסים ותותחים. אנחנו הסתתרנו בכנסייה הפולנית, או בצריף שלידה. מ-15000 נהרגו חצי. גוויות הונחו בערימות בתוך הכנסייה, לקבור אותן לא היה זמן וגם לא אפשרות. אפילו להביא פרוסת לחם היה כרוך בסכנת חיים. אנשים שסבלו מקור, פצעים ומחלות התחילו למות.

ב-6 למאי אספו את שארית האנשים, אני ומשפחתי בתוכם, והובילו אותנו לתחנת הרכבת ומשם ברכבת משא ותחת אש תותחים רוסיים הובילו אותנו לעיר לובלין. בלובלין היו כמה מחנות ריכוז ושם הגרמנים ערכו מיון. קבוצה אחת- לגרמניה, השנייה- לעבודה במקום, בלובלין, והשלישית- למשרפות מאידנק. וועדה רפואית בדקה את כולנו.

כאן בלובלין נאלצנו להיפרד מהחברה שלנו ולה ששלחה לגרמניה. אני נשארת בלובלין, במחנה, עם הילדה וחמותי. במחנה התחילו מגפות, אני חליתי בטיפוס, הילדה בחצבת. מתו כ-500 ילדים במחנה. רופאים רוסיים הכניסו אותי ואת ילדתי לבית חולים פולני וכך הצילו את חיינו. הגרמנים נסוגו ושרפו את המחנה שלנו ביחד עם האנשים שבתוכו. שרפו גם את מאידנק ופוצצו את המשרפות, אבל נשארו היסודות של המשרפות וגם גוויות שרופות שמעידים על מה שקרה. שמעתי שמנטל הגיע ללובלין במטוס ואחר כך פעל במאידנק. אם ישנם כאלו שנשארו שם בחיים, הם יספרו עוד יותר.

